

חלק פרק אחד עשר סנהדרין

צח.

תורה אור

מסורת הש"ס

כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: **וכלום נפץ יד עס קדש.** כשתכלה תקומתם וחזק ידיהם שהיתה נפולה אליך ואלך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שהיו שפלים למלך: **פליגיה.** אלו הנרות ויצא משיח כדלמדין כי אולת יד: **מגולה מוה.**

כשתמן ארץ ישראל פריה צעין יפה או יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: **ר' אליעזר אומר מוה.** הפסוק כשתראה דלין שום אדם משתכר ואף שזכר הבהמה לא נהיה והיינו כדלמדין עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מזויות דכיס: **שכר נהמה.** עבודת האדמה שהיא על ידי נהמה איננה: **וליואל ונצח אין שלום.** או יצא משיח: **[שלום רב].** והיינו וליואל ולנצח אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לנצח ולנצח כשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: **מן הלא.** מרוב הצרות. **ל"א** מוצר הרע: **שקולין.** שזין שער התבואה ויין רוחי כדלמדין חמישית שובע גדול. **ל"א** שקולין שזין שכולן יקרינן: **כשמן אולין.** שהיו כולן קפויין וכיון שהם קפויין אין דגים נמצאין נחמה: **עד שתכלה מלכות הוה.** שלא תהא להם שום שלטנות לישראל אפילו שלטנות קלה ודלה: **נעשוטיו.** ענפים קטנים כלומר השמים והשופטים: **וחסו נפש השם.** כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בכל שדי: **סיגיד.** מערובות שכן: **דידיך.** המזבילים לראשי עם: **יהירי.** גסי רוח מישראל: **אמגושי.** פרסיים מכשפין שמצערין ישראל: **בסם** שבת (דף עה). פלוגתא איכא למאן דלמיר אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גדופי עובדי כוכבים: **גזירפטי.** שופטים עובדי כוכבים: **המזבטין** את ישראל במקלות: **ואלרופ** כשאלרופ ואסלקס ממך אזי אסירה כל דליין: **אמגושי.** הדלילים מיראת המקום: **סיגיד.** כמו רב דמרגמיין קני: **משפטיך.** כמו [א] (פסחים א) שופטין: **פנה אויבך.** גזירפטי: **נוססה.**

הגהות הגר"א

[א] גבי אפתחא דקרתא. נמחק חזית דקרתא וי"ב דרומי: [ב] רש"י ד"ה משפין כמו (פסחים ג) נמחק לפניה ג:

הגהות מהר"ב

רש"י

[א] גבי אפתחא דקרתא. נמחק חזית דקרתא וי"ב דרומי: [ב] רש"י ד"ה משפין כמו (פסחים ג) נמחק לפניה ג:

מוסף רש"י

אי בטלי יהירי. ישראל ממיהרים בצללות וממלכתי יהיה נפשיהם הללו. בטלי אמגושי. יטלו מסתים ומדיחים המשיחא אותם (שבח קטס). אי בטלי דיני. רשעים מישראל שמתין דין, בטלי. מעל ישראל, גזירפטי. נגושי שטרי עובדי כוכבים (שם). סיגיד. הם גסי רוח שמגדלין עמלן, לשון שגה מלה, ואחר כך אסירה כל דליין, אלו אותם המזבילים שגוף ישראל מן הקנייה בקנייהם ובפחיתותם (שם).

כמו (ישעיה י) כמקום נוסם וכמו (שם נא) יאכלם סם. רוח המקום נוקבת וממרחבת אותן עם הנרות הנצלות שאף הוא ממכוין להשמידם: **יירשו ארץ.** היינו גאולה: **עם ענני שמיא כבר אינש אפי.** במהירות: **וכספי עני ורובע על החמור.** כעני הצב על חמורו בעללות: **סוסי צדקא.** סוס מסורק וימכוון על חמור. שיש לי דגנאי הוא שיצא על חמור. מלגלג היה. **ל"א** סוסא צדקא סוס צדוק לרוץ: **בר חויר גוויי.** כלום יש לך סוס בר מלאה גוויין שחמור שלו כן הוא. צמלתא בעלתא דחיים: **חויר.** מלאה צלשון פרסי: **האדון הוה.** שכינה היתה עמהם: **קול שלשה.** דשכינה הוה בהדייהו: **לידידיה.** למשיח: **צפתחא** (דקרתא). נראה למורי לא צפתח העירט ממש אלף גן עדן הוא כנגד כל העולם וקאלמר ליה דכחולא דל של גן עדן שכנגד פתח העירט משיח שריו: **סוצלי חללים.** מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חליינו הוא נשא: **גולסו.** מי שיש לו ארבע וחמש נגעים: **אפרי** לכו ושרו **בחדא וימנא.** מתירין כל נגיעתן ביחד ומקמין אותן וחוזין וקושרין אותן: **ואיסו.** משיח: **שרי חד.** נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ ממיר האחר. ועושה כן ואינו ממיר שני נגעים יחד דסבר אי צעי לי לנצח ולנצח את ישראל לא יאמעכ כרי קשרית שני נגעים: **אמר ליה.** ר' יהושע למשיח לאימא אחי מר אמר ליה היום: **אצטק** לך **ולאציד לעולם הנצח.** דלי לאו לדיקס גמורין אמת לא הוה יחייב לך שלמה ולא הוה מדבר שמה לצדן: **היום אס צקולו.** של הקציה תשמעו: **השער הוה.** של עיר רומי שצער רומי היה אותו שער: **ואין מספיקין לנטוהו.** פעם שלישית: **מי פמיים.** שירדן נוצע ממנו דלמניא צבכורות (דף נה). ירדן וילא מעמרת פמיים ומפרש התם שפיר: **העמיקו ארוני.** עשו לי קצר צקרקע עמוק: **שאין**

מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר ¹ ואם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר ² ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו' ושתק רבי אליעזר ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ³ ואחתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' רבי (אליעזר) אומר אף מזה שנאמר ⁴ כי לפני ה'מים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר ⁵ מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום דכתיב ⁶ שלום רב לאהבי תורתך אין שלום מפני צר ושמאל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר ⁷ אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אולין וכתב ⁸ (בתריה) ⁹ ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הוה מישראל שנאמר ¹⁰ וזכרת הזוללים במזמרות ¹¹ וכתוב בתריה ¹² בעת ההיא יובל שי לה צבאות עם ממשך ומורט אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר ¹³ כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתוב ¹⁴ והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר בר"ש ¹⁵ אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושומרים מישראל שנאמר ¹⁶ ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיד וגו' ואשיבה שופטיך ¹⁷ אמר עולא אין ¹⁸ ירושלים נפרדת אלא בצדקה שנאמר ¹⁹ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דיניי בטלי גזירפטי אי בטלי חסידה ²⁰ הסיר ה' משפטך פנה אויבך אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר ²¹ ואת עם עני תושיע וגו' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר ²² כי יבא כנהר צר (ו) רוח ה' נוססה בו וסמך ליה ובא לציון גואל ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב ²³ ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב ²⁴ וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב ²⁵ למעני אעשה אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי כתיב ²⁶ בעתה וכתוב ²⁷ עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישד ליה סוסא ²⁸ ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חויר גוויי ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שיליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא ²⁹ דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חללים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא דלא איעכב אול לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטחך לך ולאבך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך ³⁰ היום אם בקולו תשמעו שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות א"ל לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שכן דוד בא אמרו לו רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות אמרו לו ואף על פי כן אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו לדם בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני שאין

19. למעני למעני אעשה כי איך יקל וכבודי לאחר לא אתן: ישיעיהו מח א. 20. הקטן יהיה לאלף והצער לגוי עצום אני בבעתה אחישנה: ישיעיהו ס ב. 21. תהו תהיה בחוץ לקליא וארע עם ענני שמאי כבר אנש אתה יהוה ועד עתים יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי: דניאל ז ג. 22. גילי מאד בת ציון הריעה בת ירושלם הזה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אנתות: זכריה ט ט. 23. כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן קדו היום אם בקולו תשמעו: תהלים צ ז.

19. למעני למעני אעשה כי איך יקל וכבודי לאחר לא אתן: ישיעיהו מח א. 20. הקטן יהיה לאלף והצער לגוי עצום אני בבעתה אחישנה: ישיעיהו ס ב. 21. תהו תהיה בחוץ לקליא וארע עם ענני שמאי כבר אנש אתה יהוה ועד עתים יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי: דניאל ז ג. 22. גילי מאד בת ציון הריעה בת ירושלם הזה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אנתות: זכריה ט ט. 23. כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן קדו היום אם בקולו תשמעו: תהלים צ ז.

1. אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב ואם תסיר שקדיון מפני ולא תגד: ירמיהו ד א. 2. ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו' ושתק רבי אליעזר ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואחתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' רבי (אליעזר) אומר אף מזה שנאמר כי לפני ה'מים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום דכתיב שלום רב לאהבי תורתך אין שלום מפני צר ושמאל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אולין וכתב (בתריה) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הוה מישראל שנאמר וזכרת הזוללים במזמרות וכתוב בתריה בעת ההיא יובל שי לה צבאות עם ממשך ומורט אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתוב והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר בר"ש אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושומרים מישראל שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיד וגו' ואשיבה שופטיך אמר עולא אין ירושלים נפרדת אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דיניי בטלי גזירפטי אי בטלי חסידה הסיר ה' משפטך פנה אויבך אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר ואת עם עני תושיע וגו' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר כי יבא כנהר צר רוח ה' נוססה בו וסמך ליה ובא לציון גואל ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב למעני אעשה אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה וכתוב עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישד ליה סוסא ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חויר גוויי ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שיליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חללים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא דלא איעכב אול לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטחך לך ולאבך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות א"ל לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שכן דוד בא אמרו לו רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות אמרו לו ואף על פי כן אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו לדם בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני שאין